

Statenkwartier bleef grotendeels gaaf

Wanneer je je gehele schooltijd in één wijk hebt doorgebracht, dan heb je daaraan, zelfs na meer dan zestig jaar, nog altijd herinneringen. En wanneer je dan dezer dagen nog eens weer door die wijk: het Statenkwartier, loopt, dan wekt het bijna verwondering dat er na al die jaren nog zo weinig is veranderd aan architectuur en stedenbouwkundige aspecten. Hiermee zou eveneens gezegd kunnen zijn, dat er aan het karakter van de wijk weinig is veranderd, maar dat is niet helemaal waar.

Ook het Statenkwartier is niet ontkomen aan ontwikkelingen, die de status van woonwijk, veelal voor welgestelden, hebben aangetast. Het is die aantasting, waarvoor de bewoners de laatste jaren de aandacht van het gemeentebestuur hebben gevraagd, bezorgd als ze waren en deels nog zijn over de vestiging van kantoren, en over sloop van voor de wijk vaak karakteristieke villa's en andere huizen. Met name langs de grens van het woonkwartier met het buitengoed Zorgvliet, d.w.z. de Eisenhowerlaan (vroeger Stadhouderslaan) is een situatie ontstaan, die als 't ware een vestingwal vormt van moderne kantoren-architectuur, inclusief het Ned. Congresgebouw (Oud). Maar kantoren hebben zich eveneens ingedrongen in vele oorspronkelijk voor bewoning bestemde panden. Een reeks villa's langs de Eisenhowerlaan is bezet door de Rijks Psychologische Dienst. Ook andere instanties hebben zich in de villa's langs deze laan genesteld, evenals elders in de wijk zoals Statenlaan, Prins Mauritslaan. Op

sommige plaatsen zijn oude villa's e.d. gesloopt om plaats te maken voor (lage) flatbouw.

En op weer andere plaatsen is de oude bebouwing vervangen door, eveneens na-oorlogse, blokken. Dit laatste is dan wel het gevolg van de aantasting van de wijk tijdens de Tweede Wereldoorlog.

WESTWALL

In de eerste plaats werd het Statenkwartier geschonden door de aanleg van de zgn. Westwall.

Door die wal kwam ook een scheiding tot stand met Duinoord, de wijk die eerder dan het Statenkwartier tot stand kwam, maar die zoveel gelijkenis met de laatstgenoemde woonwijk vertoont. In de tweede plaats werd het Statenkwartier meermalen getroffen door V I- en V II-raketten, die in de buurt werden afgeschoten, maar hun einddoel (Engeland) niet bereikten.

TERUG NAAR HET STATEN KWARTIER

De bewoners van het Statenkwartier hebben zich enige tijd geleden ook bezorgd gemaakt over het lot van de villa op de hoek van Eisenhowerlaan en Oude Scheveningseweg. Die villa is een model-voorbeeld van Berlage's architectuur (1898). Door haar op 't nippertje op de monumentenlijst te plaatsen bleef de opvallende villa voor het nageslacht bewaard.

'OUD-INDISCHGASTEN'

Het Statenkwartier is, evenals overigens Duinoord, opgezet als woonwijk. Het uitbreidingsplan-Duinoord kreeg tegen het einde van de vorige eeuw zijn eerste aanzet, voor het Statenkwartier kwam het begin wat later. Vanwaar deze sterke uitbreidingsdrift? In de eerste plaats moet die worden toegeschreven aan wat de oudere generatie de 'oud-Indischgasten' pleegt te noemen. Met hun (veel) verdiende geld lieten ze of zelf een huis bouwen of kochten een mooie woning, gebouwd door aannemers en een enkele bouwmaatschappij. Men kreeg immers een aantrekkelijk stedenbouwkundig plan voor de nieuwe wijken voorgeschoteld. Maar niet alleen de 'oud-Indischgasten' voelden zich tot dat deel van Den Haag aangetrokken (we hebben het nog steeds over de periode rond de eeuwwisseling), ook menig zakenman uit Rotterdam wilde de geïndustrialiseerde Maasstad graag vervuilen voor een comfortabele woning in een prettige Haagse omgeving. Het openbaar vervoer – ja zeker – zorgde in het begin van deze eeuw zelfs voor enkele speciale treinen naar Rotterdam, via de baan van de stoomtram, die van Scheveningen naar het Hollandse Spoorstation reed. Maar we dwalen enigszins af.

Duinoord en Statenkwartier hebben hun ontstaan aan het particulier initiatief te danken. Het was de bankier D. F. Scheurleer die daarvoor een bouwgrondmaatschappij oprichtte en voor Duinoord een plan ontwierp. Dat kon intussen in de ogen van de pas benoemde directeur van Gemeentewerken ir. J. A. Lindo geen genade vinden. Hij en Scheurleer hebben toen in goed overleg een aantal belangrijke wijzigingen in het stratenstramien aangebracht. Voor een groot deel verdween het rechte lijnige. Het is aan Lindo te danken, dat, zowel in Duinoord als in het Statenkwartier, met name de hoofdwegen een gebogen lijn kregen met daarop aansluitend grotendeels lanen en straten, die recht toe, recht uit, op de tekenplank werden gezet. Het herziene plan-Scheurleer verwierf in 1891 de goedkeuring van de gemeenteraad.

De bouwgrondmaatschappij schreef toen een prijsvraag uit onder vooraanstaande architecten. N. Molenaar werd de winnaar en van hem zijn nog panden te zien op de hoek Banstraat-Sweelinckplein. Zoals gezegd, na Duinoord (I en II) kwamen de plannen voor het Statenkwartier, dat overigens eerst 'Nieuw-Scheveningen' heette. Die naam was niet willekeurig gekozen, want het plan voorzag aanvankelijk in een bebouwing tot aan de kust. De voor de vissersbevolking zo rampzalige storm van 1894 was oorzaak, dat het plan voor 'Nieuw-Scheveningen' werd ingekort, want het kustgedeelte moest plaats maken voor de eerste (en later de tweede) vissershaven (1904). Tot op de dag van heden zijn in het Statenkwartier echter nog facetten van de oude opzet van de wijk te zien, zoals het einde van de Statenlaan, de Johan van Oldenbarneveltlaan en de Prins Mauritslaan. Alle drie lopen stuk op de grensstraten van het vissershavenkwartier.

Van Bleiswijkstraat 268 en Statenplein 3. Decoratieve elementen uit de 'neostijlen' van de 19de eeuw komen in het Statenkwartier voor naast motieven die invloed van de Art Nouveau en de bouwmeester Berlage verraden. Het linkerhuis vertoont naast Berlagiaanse onderdelen, zoals de natuurstenen hoekblokken en lateien boven de vensters, een smeedijzeren Art Nouveau hek boven de daklijst. Het rechterhuis, ontstaan in dezelfde tijd, heeft een trapgevel met gebeeldhouwde vleugelstukken in zuivere neorenaissancestijl.

Foto: Dienst Stadsontwikkeling Den Haag.

ONTWIKKELINGSGANG

Een typische woonwijk dus, het Statenkwartier, dat, nadat het uitbreidingsplan eerst 'Nieuw-Scheveningen' heette en vervolgens Stadhouderskwartier, in zijn allereerste opzet nauwelijks winkels moet hebben gekend. Daar kwam echter heel gauw verandering in. Al tijdens de eerste Wereldoorlog was de Frederik Hendriklaan grotendeels een winkelstraat geworden, waartoe de benedenpuien van de grote huizen uiteraard moesten worden veranderd. We spreken van grote huizen en dat is terecht. Eengezinswoningen van vier verdiepingen waren in het Statenkwartier geenszins een uitzondering. De villa's vielen vaak wat lager uit, maar die kregen hun omvang door de meestal ruim bemeten plattegrond. Zoals het de Fred. Hendriklaan verging, verliep het de Aert van der Goesstraat, de straat die de verbinding vormt met Duinoord (Valeriusstraat).

In aanmerking nemende de jaren, waarin zowel Duinoord en Statenkwartier zijn gebouwd, leefde daar de Jugendstil of l'Art Nouveau zich hevig uit, ofschoon deze bouwstijl veel meer in Duinoord dan in het Statenkwartier kan worden aangetroffen. 'Wanneer men, vooral op kleuren en vormen lettend, door het Stadhouderskwartier wandelt, loopt men door een eigen wereld. Een kleurige wereld: in tegenstelling met de donkerrode of grijsrode kleur van de gebruikelijke Nederlandse gevels treffen wij hier gevels van witte, gele, oranje, felrode baksteen aan, soms in combinatie of ten overvloede versierd met groene of blauwe banden van geglazuurde baksteen. Een bizarre wereld ook van zwierige lijnen en gebogen vlakken, van vreemd gevormde dakkapellen en gevels die hoog in de schouders staan, van uitsteeksel en lichamen, van driehoekige erkers, van open en dichte balkons, van loggia's en stenen ballustrades boven op de gevel waarachter geen pad of terras schuilt, grillig, maar van binnen bekeken vaak gezellige kleine ruimten vormend waar men zich kan terugtrekken' (H. Janse in: De bouwwereld in 's-Gravenhage; 1980, R. Blijstra citerend). Deze auteur kan zich kennelijk best vinden bij die wat uitbundige stijl, maar dr. W. Moll, eertijds gemeente-archivaris, liet wel duidelijk zijn kritisch oordeel over deze stijl kennen: 'Het werken met krullen, ook bekend als l'art nouveau (geef hem de ruimte), is vooral te zien in Den Haag en Rotterdam. Puisten, knobbels, uitwassen en bochels zijn de grondslagen en motieven van deze treurige architectonische misgeboorte'. Ondanks deze kritiek, die men ook bij andere auteurs kan aantreffen, is het Statenkwartier altijd een gezellige Haagse woonwijk geweest, waarbij het een grote verdienste (van Lindo?) is geweest, dat hij door het uitbreidingsplan brede, soms zelfs zeer brede wegen trok, waardoor het Statenkwartier tot op de dag van heden, nauwelijks een verkeers-, resp. parkeerprobleem kent.

VISIE OP PLANNING

De architectuur van de wijk mag dan wat

Huize Goenoeng Sarie gelegen aan de Eisenhowerlaan, vroeger Stadhouderslaan; voorbeeld van villa-bouw voor 'oud-kolonialen'. Foto: Foto-Buro Meyer, Den Haag

kneuterig aandoen, de ontwerpers van het uitbreidingsplan hebben wel een vooruitziende blik gehad ten opzichte van stadsplanning.

Bekende Haagse architecten hebben het Statenkwartier een eigen karakter gegeven: ir. Broese van Groenou, Hoek en Wouters, Fels, Smits en Joh. Mutters jr. Deze architectuur beantwoordde aan de levensstijl van de 'Indische' opdrachtgevers of hield er althans rekening mee, wie er zou komen te wonen. Men vond zelfs de Indische sfeer terug in de verzorging van het interieur, zoals de betimmering.

Al wat straker van vorm was de grote villa, die dr. H. Colijn voor zich neer liet zetten aan de toenmalige Stadhouderslaan, nabij de Scheveningseweg (tijdens de oorlog gesloopt door de bezetter).

Een enkele naam in de hoge gevel van een villa uit de beginperiode van de wijk, herinnert nog aan de koloniale tijd: Huize Goenoeng Sarie. In mijn herinnering leven nog veel meer Indische namen voort, maar bij een recente wandeling bleken die bijna allemaal verdwenen (ook tijdens de bezetting?). Opvallend in het Statenkwartier is, dat zoveel vrijwel onaangetast is gebleven, zoals het Statenplein, het Frederik Hendrikplein, en het Prins Mauritsplein.

INVLOED VAN BERLAGE

Feitelijk werd de eerste inbreuk op de individualistische stijl van de wijk gemaakt door Berlage, die aan de rand van de wijk het gemeentemuseum bouwde (1934). Vrijwel in dezelfde tijd bouwden de architecten L. M. v.d. Berg en J. J. Groenema het flatgebouw Catsheuvel. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg de randbebouwing een veel grootstedser allure door de Stichting van een opvallend kantoorpand voor een verzekeringsmaatschappij, het Ned. Congresgebouw en Bel Air-hotel. Aangrenzend aan het Gemeentemuseum is men nu bezig aan de bouw van het Onderwijsmuseum. Alvorens het plan daarvoor werd goedgekeurd, hebben de bewoners van het Statenkwartier zich

duchtig geweerd omdat het ontwerp van ir. W. Quist op hen 'al te modern' overkwam. Bij uitzondering heeft de gemeenteraad hierbij wel naar de protesten geluisterd. En het valt te hopen, dat het meest recente protest tegen de voorgenomen sloop van het forse pand op de hoek van de Stadhouderslaan en de Antonie Heinsiusstraat eveneens gehoor zal vinden. Ofschoon we ten deze wel vrees koesteren. Dit pand, eens neergezet door de 's-Gravenhaagsche Melkinrichting De Sierkan staat er nu verloederd bij.

NOSTALGIE

Dezelfde Sierkan bouwde overigens aan de Fred. Hendriklaan een dergelijk pand, zij 't wat kleiner van omvang. Dat staat er gelukkig nog grotendeels ongeschonden, al is de ondergevel nogal geweld aangedaan.

Ach die Sierkan, we herinneren ons nog de melkboer met zijn karretje waarop een paar prachtig gepoetste koperen kannen. Hij is allang niet meer, zoals ook de melksalons van De Sierkan vele jaren geleden ter ziele zijn gegaan. Ja, we beseffen het, we geven ons over aan nostalgische herinneringen aan een wijk, waar tijdens de Eerste Wereldoorlog in een reeks huizen aan de Van Boetelaerlaan Engelse geïnterneerde soldaten woonden die bij mooi weer op het trottoir zaten te breien! Een wijk, waar tijdens diezelfde oorlog aan de rand een Belgisch vluchtelingenkamp verrees, dat op het laatst in opspraak kwam door een brand, waarvoor de brandweer met groot materiaal, d.w.z. met verscheidene brandspuiten, bespannen met vurige paarden, moest uitrukken.

Wat een tijd; je kon er nog voetballen op straat, ofschoon dat verboden was en de meisjes bikkelden op de trottoirs.

Het was ook in dit deel van Den Haag, dat de eerste schuchtere Indische eethuisjes ontstonden, begrijpelijk want Duinoord en Statenkwartier waren aanvankelijk grotendeels het domein van oud-Indischgasten. 'Och Den Haag, de weduwe van Indië dat ben jij', zo zingt Wieteke van Dort. Ook een brokje nostalgie naar een verleden waarin het helemaal geen uitzondering was als je er een baboe haar boodschappen zag doen.

v.d. W.

Recente nieuwbouw in het 'oude' Statenkwartier op de hoek van de Statenlaan en de Frederik Hendriklaan.

Foto: Foto-Buro Meyer, Den Haag.

